

II. Könyv - Visgáltatások.

A. H a z a i L i t e r a t u r a .

1.

Csokonai Vitéz Mihály' munkájának kritikai megítéltetések.

Midőn REC. Csokonairól ítélni akar, nemü-nemű félelemmel lép a' publicumnak elébe, nem mintha REC. természet-szerént rettegő volna, hanem, mivel nem tudja ha azon tiszteletet, mellyel sok másoknak tartozik, nem látszik-e megsérteni? Azon Aesthetikus, ki Csról szoll, kénytelen a' nagyobb publicum' értelmével megvívni, azonban ha állításai a" tisztább ízlésnek regulájival ellenkezni nem fognak, nem leszen oka hogy akarki előtt is megpirúljon.

Minden poeták közt, kiket REC. ismer, Bürger az, kihez Cs. leginkább hasonlít; vagy azért mivel a' Génius mind kettőjököt egy útra voná, vagy azért mivel Cs. Bürger példánya szerént igyekezett elejétől fogva dolgozni. Rec. úgy hiszi, hogy mind a' két ok dolgozott, 's a' második következése az elsőnek. B. és Cs. mind ketten nem gazdag és nem fő Nemzetből származtak; mind ketten iskolai nevelést vettek 's valóban sok iskolai tudományt, de egyszersmind sok iskolai elmésséget is vittek-által a' közönséges életbe 's írásaikba; mind ketten nevezetes convulsiókat szenvedtek a' szerelem miatt, 's ez őket sentimentalismusra vezette, noha (kivált Csrol) úgy látszik, mintha jó kedv és makacsság lett volna inkább characterek; mind ketten érzették a' Rhythmus' erejét; mind ketten hajlandók voltak a' B. által úgy neveztetett popularitásra. Valóban sokat, a' mit Schiller a' maga nevezetes Recensiójában Bürgerről mond, szóról

szóra lehetne a' magyar poetáról is mondani; de B. a' maga Sonettójában egyetlen egy 's ezen tekintetből kell azt ítélnünk, hogy B. sentimentalisabb mint Cs. — Schiller azt jegyzi-meg Bröl, hogy ő érzés helyett gyakran zabolátlan indulattal áll-elő, 's bár a' Sonettók 's némelly dalok szelid érzéssel vagynak is álthevülve, de az Elegia 's a' Hohes Lied, hogy több ne említésék, Schillernek ítéletét igazolják. Csnál az utolsó szerencsétlenség, melly a' B. elegiája után lérszült, hasonló megjegyzést érdemel; de azt kell hinnünk, hogy itt nem maga a' költő, hanem csak B. zeng, mert a' több sentimental dalokban, ritkán van nyoma a' kisebb mértékű érzésnek is, mert Cs. általán fogva hidegebb mint a' Német példány, 's mindenütt látszik, hogy az érzésnek tónusa tanulva, nem pedig együtt születve van.

Sok út van veretve a' pályán, melly mind a' czélhoz viszen, de kevésnek adta a' sors, hogy mindenik utat megfuthassa, és a' ki csak egyet is dicsőséggel megfutott, méltó a' koszorúra. Embereink közt nagyon elhatalmozott azon hiúság, hogy magokat 's kedveltjeiket Pancratiástáknak gondolják, 's nem elég nekik ha egyben nagyoknak ismerjük őket, mindent akarnak, vagy semmit sem. Cs. örök emléket érdemel literatúránkban, de ha ő neki némellyeket megtagadunk, ha azt mondjuk, hogy a' Lilla úgy nem éri-fel Himfit mint a' tűzi játéknak fénye a' Volkánét, ha mondjuk, hogy az érzés és cultura tekintetében ötet Daykához tennünk nem lehet, ha mondjuk, hogy az ódában Virág úgy áll neki ellenében, mint egy Jupiter Olympius a' bámuló előtt stb. levettünk-e azért mindent Csrol? Nem marad-e még elég oldal melly felől fényben jelenhet-meg? REC. azt hiszi, hogy nem az dicsértetik igazán a' kinek hibáji is vakon imádtatnak.

Az, a' ki úgy tiszteli Cst mint Hubai, meggyalázza ötöt, az, a' ki úgy tiszteli Berzsenyit mint Hoblik nem méltó azon nagy költőnek szellemét felfogni.

REC. úgy véli, nem lesz kedvetlen, ha Csnak életéből némelly scénákat lerajzol, 's azokból igyekezik, a' pontokat láttatni, melyekből ezen poetát szokta szemlélni.

Cs. Debreczenben 1774-dik évben, Decembernek, úgy tetszik, 17-dikén született, és így mind Hazinczynál, mind Földinél sok évekkel ifjabb volt. Tanulásának helye a' Debreczeni R. Collegium vala, 's tanítóji a' poezisben, mint maga említi, Kovács Józef a' Virgil fordítója, 's a' Historiographus prof. Budai voltanak. Azon mód, mellyel az iskolai falak közt a' poesist tanítják, nem az Aesthetikusoknak módjok, hanem kulcs a' deák literaturára 's főképen a' metrikának ismeretére; azonban még is elégséges, hogy a' netalán még szunnyadó poetai géniust felébressze 's Római példák szerént vezessc. E' tekintetben volt méltó Csnak azon koráról szollanunk.

A' Genie sok classisokra oszlik-fel. Vagnak nagyok kik nem találnak utat magok előtt, 's önnerejekkel futják a' még ismeretlen pályát. Vagnak kisebbek, kik ha nem találnak utat magok előtt, nem is lépnek-fel soha. Mindnyájan függenek a' környülményektől, a' kornak véleményeitől stb., de a' nagyobbak a' sötétben is tudnak világot terjesztetni, 's nem ragadtatnak-el úgy koroknak dúrvaságától 's rossz ízlésétől is, hogy nagyságoknak jeleit ne adhatnák, a' kisebbek pedig lerogynak a' teher alatt, 's olyakká lesznek mind a' kiktől vezettetnek. Homér, Shakespeare, és Göthe nagyok lettek volna minden környülményekben, de Horátz egy philosophi

század megjelenése nélkül nem fogott volna születni, 's Virgil ha Apollonius' korában Görögnek született volna talán csak a' cyclushoz fogott volna tartozni, épen úgy mint Abaelard és mások a' Scholastikusokhoz tartoztak, mert nem Sokratesnek tanítványa voltak.

Cs. Nagy Sámuelnek Sanderjét Leonínusokkal cifrázta-fel, 's még akkor Cs. és Nagy tanulók voltak, jele, hogy az ifjú úgy formáltatott a' Tordai Gyöngyösinek példája által, mint a' még akkor hasonlóúl fiatal Nagy Ferencz, Horvát Adám és mások. Már akkor a' Zríni nemben senki sem verselt négy rimmel, 's azon időben Bessenyeieék bírták a' Literatura' elsőségét, mivel Ráday csak rejtekben dolgozott, Rajnist, Révaít és Barótit Debreczenben nem nagyon ismerték, 's Kazinczy és Földi nem régen kezdettek ismeretesek lenni. Csnak alkalmi versei nagy részént akkor még Debreczenben készültek, valamint a' Diaetai múzának sok darabjai, mellyek néki a' publicumnál ugyan hírt eleget szereztenek, de a' mesterségnek nem nagy ismeretét mutatják.

Cs. jókor ismeretségbe jutott Kazinczyval és Földivel, mellyikkel hamarabb azt REC. nem tudja, de már 1796 előtt mindeniket ismerte. Az bizonyos hogy Földihez jobban volt csatolva, 's leginkább tőle vett a' poetai pályán segédet. Ennek szükség volt említetni, hogy könnyebben ítélhessünk Csnak a' pályán lett előmentéről.

Midőn a' Kassai Magyar társaság Barótiban, Kazinczyban és Bacsányiban felállott, akkor Földi Pesten lakott, 's készült az orvosi pályára. Buzgósága a' literatura eránt ismeretes volt, 's a' társak által dolgozó társnak meghívatott. Földi úgy jelent meg a' philológiában mint purista, 's a' fordításban mint szoros fordító. Ő Debreczen' környékén neveltetett, 's életének rövid korát

ugyan azon környéken élte - el. Innen jön, hogy ő is jókor elkezdette az ellenkezést azokkal, kik a' csinos ízlésű Báróczynak nyomain léptek - fel. a' köznépé az igaz magyarság, az idegennel nem egyvelges magyarság: ezt mondogatta Földi, valamint még ma is sokan mondogatják. Ezen szellemben futotta Földi a' pályát, 's makacsságát, 's azon mestéri tonust melly neki sajátja volt, valamint zordon ízlését is egykor még inkább fogja a' publicum ismerhetni, ha levelezései világot láthatnak.

Cs. ezen embernek tanítványa volt. REC. emlékezik egy levélre, mellyben Földi a' Cs. által fordítatott Blumaueri dalt — az árnyékszékhez — megítéli, 's abban minden sort a' legszorosb fordítás' reguláji szerint fontolgat. 'S ugyan azon levélből látta, hogy a' Rádaytól neveztetett Rhythmust Cs. jókor megtanulta Földitől, mit a' publicum már a' Dayka' Biographusától is tud. Az idegen literaturákkal is jókor ismerkedett Cs: de még is úgy látszik, hogy midőn a' Diaetai Múza megjelent, még a' német Literaturát vagy nem ismerte, vagy nem igyekezett a' Németeket követni, kik közül Bürgernek olvasása későbbi darabjainak legnagyobb részöken megtetszik. A' Múzából úgy látszik, hogy az ifjú az Olasz poétákat akarta inkább ismerni, az Angelika Metastasioból tétetett - által, de az apróbb Olaszból fordítatott dalok Eschenburg' Beyspielsammlungjából vétettek, 's úgy látszik hogy a' korban ezen gyűjtemény volt kézi könyve.

A' pálya megnyílt, 's a' kezdet ha nem nagy talentumot is, de nem közepszerű könnyűséget árult - el, 's az ifjú poeta temérdekét öszve írt. Csnak élete, minekutána Debreczent elhagyta nyughatatlan volt, 's ennek és szerelmének, 's a' német poesissel való ismerkedésnek tulajdonít-

hatjuk, hogy dalaiban a' Sentimentalis tón kezdett zengeni, mellynek még a' Múzában nem igen van nyoma, mert az inkábbára deák költőkben élt ifjú, hajlandóbb volt a' poetái descriptiókra, mint a' lélek' érzéseinek dallásokra; 's tapasztalás bizonyítja, hogy a' ki az iskolai útmutatások szerint kezdi poesisát, az mind descriptiókkal kezdi azt, mellyre magok a' tanítók is szükségesen vezetnek, 's a' kiadatni szokott themák is (t a v a s z, s z é l v é s z, e s t e) azt látszatnak magokkal hozni, mert az magában kijő, hogy az illy thémák nem a' Metastasio' cantátájának szellemekben, hanem Ovídnak manírjában szoktak dolgoztatni.

A' populár (köznyelvi) és a' pöbelhaft (községi) közt nagy a' különbség, 's méltán jegyzi meg Schiller, azon alacsony kifejezéseket, mellyek Bürgernek sok darabjait elrútítják. Ezen jegyzést kénytelen REC. Csról is tenni. Földi által vezetettvén a' philológiában kezdette ő is kiáltozni, hogy a' köznéptől kell magyarul tanulni, 's mivel ő ezt nem csak kiáltozta de cselekedte is, innen van, hogy az iskolai tónust, 's az alföldi provincialismust levetkezni nem igyekezett. Még ma is ott állanak sok szép dalaiban a' Gyöngyalak, a' kincsem, a' csócsi 's más számtalan köz expressiók, mellyek a' legszebb sorokat elrútítják, 's mellyekre példákat nem szükség felhoznunk, mivel munkájának minden lapjaikon találtnak. Bürgernek szertelen követése, 's a' rossz úton vezetett popularitas' maníja soha sem engedte őtet azon útra lépni, mellyen Baróczy és Dayka koszorút szedtenek, 's mellyen indulván-el a' Németeknél Wieland és Matthiesson a' legbájosabb szépségű nyelv' birtokába jutottanak. Szükség itt még egy környülményt Csnak életéből felhozni.

Ö,

Ő, mint felebb is mondatott, olly sorsban született, melly alacsony ugyan nem volt, de neki még sem szerezhett fiatal korában olly társalkodást, melly az úgy nevezett nagy világ' csinosabb tonusát vele megismertette volna. 'S az az epitaphiumán is álló *vivenis poetae more* már iskolai éveiben is annyira megtartatott tőle, hogy makacssága, és a' miá, a' mit Bürgernél a' szegény Johannes Scheere Geniek' hibájoknak nevez, szinte zabolázhatatlan lett, melly zabolátlanság, hogy a' genialitásnak kiütése volt, megtetszik onnan, mert ő külömben a' tudományokat szerette és gyakorlotta. Ezen zabolátlanság, vagy nyughatatlanság, vagy a' minek nevezni akarjuk, kísérte őtet egész életében, de nem mint Petrarchát ki Vaclusetől Ferraráig, és Ferrarától Vaclusig örök mozgásban élt; mert őtet ezen nyugtalanság Cynicussá tévé, 's szüntelen azoknak körökben tartotta, kiktől csapongásai, 's makacs 's olykor (kivált éltének vége felé) keserű launája nem szorítottak határba. Csurgón laktában, hol a' Festeticstől állítatott iskolának Profeszszora volt, Comoediákat írt és játszatott, akarva kereste-össze Comoediájiban a' legalacsonyb elméskedést, 's kifejezéseket. A' ki valaha a' Karnyónét, a' Gerson du Malheureux-t 's a' Méla Tempeföit olvasta, nem tudja melly varázslat tette őt által a' mesterség szép köréből oda, hol Hanswurst a' Bécsi Theátrum' szélén térdein könyörög publicumának, hogy ő rajta is nevetni méltóztassék. E' szerencsétlen productumok közül valók még az ódáiban kijött némelly darabok: mint ez

Szeme nem sír még is nedves stb.

mellyektől a' kezdő művésznek úgy kell iszonyodnia, mint a' Görög kezdő művész a' Pay-

son és a' csúfosan úgy nevezett Rhyparographos' műveiktől iszonyodott. 'S az ilyenek látásakor még inkább szükség kiáltozni, a' mit Platon Xenokratesnek kiáltozott: *Θυε ταις χαρισι!*

Azonban meg kell vallani, hogy épen ezen oldal, melly felől Cs. olly nagyot buká, neki egyszer'smind legtöbb fényt szerze. Sentimental darabjainak legszebbjeik mellett hidegen marad a' szív, de midőn makacsúl tréfál, 's a' népnek tonusában lép-elő, lehetetlen azon genialis szökdelést benne el nem ismerni, melly a' való vocationnak bélyegét hordozza, az *Evae Bacche*, a' Csikóbőrös kulacs, a' szegény Zsuzsi, a' Farsangi búcsu, és mindenek felett az a' nagy szépségű paraszt dal: *Ama sűrű nyárfák alatt stb.* valóan poetai lélekkel íratlak, 's ezek legtöbb Originalitást is bizonyítanak, mert ámbár ezek közt is, kivált a' paraszt dal, mástól vétetett, de még is mindeniket inkább övének lehet tartani, mint azon sok szerelmes dalokat, mellyeknek origináljaikat, Bürgerben, az Eschenburg gyűjteményében, az 1804-diki Bécsi Almanakban stb. minden feltalálhatja. Különös, hogy épen az, a' ki leginkább prédikálta literatúránkban az originalitást, legtöbb darabot idegenek után készített, 's nem több szabadsággal mint Versegi a' maga dalait, mellyeknek origináljaikat Ramler' gyűjteményéből maga kimutogatta, valamint azokat is, mellyeket az Aglájában ki nem mutogatott.

Megjegyzésre méltó az is, hogy ugyan azon principiumok különböző fejekben melly különböző effectumokat csinálnak. Cs. a' régi szavaknak és szóllásoknak épen olly keresőjök és használójok volt mint Révai, Kazinczy, és Horvát Endre, még is az ő munkájiban azok a' magok régi színében jelennek meg, holott azon említett

Írókban azok gyakran új szók gyanánt vétetnek. A' martalék, lomb 's többek ha úgy jelennének-meg, mint amazoknak írásaikban az érzemény, vért, csarnok, sarjaik, fenyér stb. újításoknak vétettek volna a' publicumtól, mint a' Vihar, a' Rivancs 's száz meg száz szavak újításoknak vétettek. REC. nem akar philologiai villongásra bocsátkozni, de azt meg kell mondania, hogy Cs. a' maga expressiójainak 's szavainak ritkán tudta megadni az újság' ingerét, 's ennek oka egyenesen a' köznép' nyelvéhez való ragaszkodás. Úgy látszik, hogy ő bár az öreg Sulzert ismerte is, de még sem fogta-fel' az Aesthetikának szellemét, 's nem érzette eléggé tisztán azt, a' mit Íróink közül sok mások is nem éreznek, 's a' mi Báróczyt és Daykát nagyokká tévé.

Cs. mint lyricus ('s már mondatott is) Bürgerrel, a' Magyarok közt pedig Daykával tétethetik együvé, 's mindenik mellett hátra marad. Nincs benne annyi tűz, mint azon kettőben, 's azt a' pszichologiai festést, azt a' csínt, és telyeséget, melly Daykának sajátja, ő nála hijában keresnéd. Ő olyan lángolásra sem emelkedik soha, mint Bürger, kinek tüze a' Hohes Liedben, és Elegiában szinte a' vadsággal határozódik, az Utolsó szerencsétlenségben sincs annyi energia, mint a' Bürger originaljában, 's a' Molly's Abschied, melly Csokonaitól fordítatott, nyilván mutatja, mennyivel inkább bírta a' maga nyelvét a' Német mint a' Magyar. Cs. sem Bürgernek sem Daykának philologiai ismereteikkel nem birt, 's annak, a' mit a' Zircz' emlékezetében, még az aesthetikai postulatumok' ki nem elégíttetések mellett is, bámúlunk, Csban semmi nyoma nincsen. Himfivel egy rendbe Cst tenni nem lehet. A' Lillának és a'

S z e r e l m e k n e k tárgyak egy, de a' lélek, melly a' tárgyról zeng, két egészen különböző lélek, Himfi a' verselés' (versificatio) mesterségét nem érti úgy mint Cs. Himfinél a' költés maga nem mesterség, ő lángol és terem, némellykor bámúlásra méltóképen, némellykor nem bámúlásra méltóképen, mindegy, de ő t e r e m t. Cs. az érzésnek hangját csak tanulta, 's a' verselésnek minden tudománya mellett sem adja azt olly szépen, olly csinnal vissza, mint Himfi, 's bár ez is némellykor nem elég csinos, de még is egy szebb természetnek hangja az, mellyet ő zeng. Mind Himfi, mind Cs. határ közé szorított Geniek, amaz érzéseket tud zengeni, és sem Regéjiben, sem Hunyadiájában nem titkolhatta el a' lyrai lelkét. Cs.rol; egy (talán Jénai) Literatur-*Zeitung*-ban, az mondatott, hogy ő az Anacreoni nemben legszerencsésb. REC. azt hiszi, hogy ötöt a' Háfiz' S i r h a l m á b a n is azon maktacsúl vidám lélek kapja-meg, melly a' paraszt dalban 's más hasonlóknban uralkodik, 's ez vala a' pálya, melly Csnak megnyittatott, de ő ezt gondatlanúl futotta meg, 's lángoló érzéseket kezde dallani, és épószai tárgyakat, mert A r p á d i á s z a, úgy mondják, már útban volt (!!).

A' comicumnak való szellemét a' Dorottyában sem lehet megtagadni. De a' ki Popenak Hajfürjtjét, vagy csak a' Boileau' *Lutrin*ját is olvasta, a' ki tudja, mit mond Sulzer 's több Németek Wielandról, hogy ő az Oberonban 's más munkájiban múzáját vad faunusokkal társalkodtatta; az valóban mind a' Dorottyát, mind a' prof. Márton által kiadatott *travestált Batrachomyomachiát*, mind a' még szerencsére nyomtatás alá nem jött *Crimen raptust* fejcsóválással fogja olvasni. Szükség-e leereszkednünk a' priapacáknak alacsonyságokra,

hogy nevetőket találjunk. Mi teszi genálissá Cervantesnek halhatatlan munkáját? mi a Spectateur? Dunciadot stb? Az igazi comica vis, hogy Caesárnak kitételével éljek, nem a tárgyban, hanem a tárgy előadatásában fundaltatik. REC. megvallja, hogy a Dorottyában genialis szökdellések vagynak, de megvallja azt is, hogy a Dorottyáról soha sem szólhat olly magasztalással, mint a Bécsi Annalista szóllot, ki még a versificációval is rendkívül megvolt elégedve. Előítélet talán RECben; de a Zrini versben, nem láttatik magának egyebet lelteni, mint nyomait azon miveletlenségnek, melly a provencálok korokban a poezisen uralkodott. Csnak nyelvéről pedig felebb kimondá ítéletét, 's úgy tetszik, hogy minekutána a magyar poetai nyelv Virágban, Daykában, 's Berzsenyiben oly tökéletre hágott, nem keményen ítelt.

Cs. harminczegyedik évében hala meg, 's ezen korában Berzsenyi már elérte azon pontot, mellyet ő nehezen fog többé felül múlni, 's Cs-bol még nem egészen látszik, melly pontig fogott volna törekedhetni, azon erőnél fogva, mellyet neki a természet engedett. A' Literatura' kezdetében lehetetlen a' legerősbnek is, olly messze menni, millyen messze ment volna, ha a' literatura virágzásában jelenhetett volna meg. Orczy, Barcsay, 's Bessenyei mind nem tették azt, a' mit tehettek, és tettek is volna Kissel és Berzsenyivel egy korban születvén. Nem tudhatni, melly szerencsés pillantat tevő Báróczyt azzá, a' minek ő Marmontelében magát mutatta, 's méltán lehet kérdeni, ha az új Marmontel születhetett volna-e a' régi nélkül? Daykának győzedelem' jövendölése sem tette még a' titkos bút szükségesen következővé. Így tehette volna még egy

hosszabb élet 's kedvezőbb környülmények Cst. többnek, mint így lehetett. De mivel neki táplálást nyújtó hivatala nem volt, 's élteinek nagyobb részét másoknál (de nem úgy mint Pope a' maga' Lord barátjánál, sőt inkább gyakran mint az ismeretes virtuóz, Lavota) töltögette, hozzá járulván e'hez a' versírásbeli nagy könnyűsége is, hirtelen ragadtatott alkalmi verselésekre, 's az ilyenek a' legerősebb géniust is elnyomják. Nincs veszedelmesbb az írókra nézve, mint sokat írni, 's ez a' sokat írás, a' mellett hogy a' munkákat gondatlan készületekké teszi, a' tanulástól is elvonja az írókat. Egy múlt századi Német Tudós ezen utolsó oknál fogva inti az ifjakat, hogy könyveket ne írogassanak, s úgy látszik, hogy sokszor a' nem ifjaknak is kellene ezt kiáltoznunk. Mert valóban mindég több van tanulni, mint tanítani való.

Kölcsey Ferencz,

2.

Vitkovics Mihály' Meséji (,) és Versei. Pesten, Trattner János Tamás (') betű (j) ivcl. 1817. — 134 oldal 8 ad rétben.

Különös gyönyörűséggel lehet tapasztalnunk, hogy végre nemes nemzetünknel is közönségesé kezd válni azon buzgó kívánság, hogy a' tudós pályára fellépő hazafiak ne csak idegen, külföldiektől kölcsönözött fény, hanem eredeti, önmagokból kitündöklő sugárok által is igyekezzenek közöttünk terjeszteni a' köz felvilágosodást. Igasságtalanság lenne ugyan Íróinkat azzal vádolni, mintha ezen dicső cél felé még eddig egyáltalában nem törekedtek volna: sőt a' tisztelet, 's háládatosság' érzéseivel eltelve kell megismér-